16. Laste õigused

Selles peatükis anname kokkuvõtliku ülevaate laste õigustest. Peatüki ülesehituses tugineme Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) lapse õiguste konventsioonile (LÕK) kui laste õiguste teooria algallikale. Oleme jaotanud peatüki neljaks teemaplokiks, lähtudes lapse põhilistest keskkondadest: laps ja pere, laps ja haridus, laps ja tervis ning laps õigussüsteemis. Lisaks tutvustame lühidalt LÕK-i tekkelugu ning anname ülevaate lapse õiguste neljast üldpõhimõttest ja lapse arenevate võimete põhimõttest.

Tegu ei ole kõikehõlmava ülevaatega laste õigustest ja me ei käsitle siin kõiki LÕK-i sätted. Ülevaatesse ei mahtunud laste poliitiliste õiguste, laste töötamise ja neile sotsiaalkindlustushüvede tagamise teemad ega lapsmigrantide õiguste keerukad küsimused. Seda puudust aitavad leevendada käsiraamatu ülejäänud peatükid, mis puudutavad neid üldisi inimõigusi.

Lapse õigused on inimõigused ja LÕK-is käsitletakse enamjaolt neidsamu õigusi, mis on nimetatud ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis, lisades neile õigustele lapse erilisest haavatavusest ning autonoomia teostamise iseärasustest tulenevad klauslid ja toimemehhanismid. Seepärast oleme pühendanud selles peatükis eritähelepanu LÕK-i üldpõhimõtetele, mis avavad neid lapse erilisusega seotud aspekte ja mida teistest inimõigusi puudutavatest lepingutest ei leia. LÕK-i tõlgendamisel ja lapse õiguste teooria arendamisel on suur osa ÜRO lapse õiguste komitee[1] tööl, iseäranis komitee üldkommentaaridel[2] , mis on ka siinses peatükis olulisel kohal.

Kõik Euroopa Liidu liikmesriigid on LÕK-iga ühinenud ning hinnates Euroopa Liidu õiguse vastavust laste põhiõigustele, tuleb lähtuda just LÕK-ist.[3] Seetõttu ja arvestades siinse ülevaate mahtu, ei käsitle me Euroopa Liidu õigusega seonduvat. Meie eesmärk on pakkuda laste õiguste sisu mõtestamise ja selgitamise kaudu tuge nende õiguste rakendamisel nii lastega tegelevatele asjatundjatele kui ka kõigile teistele, kes puutuvad lastega kokku ning teevad nende elu mõjutavaid otsuseid.

- [1]ÜRO lapse õiguste komitee (Committee on the Rights of the Child) on LÕK-i art 43 alusel loodud organ, kes järgib LÕK-is sätestatud kohustuste täitmist ja

eesmärkide saavutamist selle osalisriikide poolt.

- 2Lapse õiguste komitee protseduurireegli (Provisional Rules of Procedure) 73 p 1 alusel võib komitee koostada LÕK-i artiklite kohta üldkommentaare, et aidata kaasa LÕK-i rakendamisele ja nõustada osalisriike LÕK-ist tulenevate kohustuste täitmisel.
- 3Vt ka: Jaanimägi, K., Paron, K., Aru, A., Muller, K. Paragrahv 27. − Madise, Ü. et al. (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, p 37. Tartu: Sihtasutus Iuridicum 2020.